

CERCETAREA CĂRȚII VECHI ȘI A ISTORIEI CULTURII SĂLĂJENE – OBIECTIV MAJOR AL ACTIVITĂȚII ȘTIINȚIFICE DIN CADRUL MJIA ZALĂU (1951–2016)

IOAN MARIA OROS*

LA RECHERCHE DU LIVRE ANCIENNE ET DE L'HISTOIRE DE LA CULTURE SILVANNE – OBJECTIV MAJEUR DE L'ACTIVITÉ SCIENTIFIQUE DANS MJIA ZALĂU

RÉSUMÉ: À l'heure anniversaire, l'auteur présente une synthèse sur les recherches des livres anciens et de l'histoire culturelle de Sălaj, comme s'en reflète dans les pages de l'annuaire du ce musée, Acta Mvsei Porolissensis, plus précisément, dans la section spéciale consacrée „Histoire de la Culture. Vieux livre. Personnalités”, mais aussi dans les autres publications scientifiques dans le pays.

Après que se relève la contribution de précurseurs dans le domaine (A. Papiu, I. Ardeleanu-Senior, Gr. Mărcuș et autres), on présente le cadre institutionnel, créé d'après l'année 1975, qui a tenu l'activité proprement dite de la recherche et de la valorisation scientifique des collections d'anciennes livres roumaines et européennes existantes dans le comté Sălaj par des spécialistes de l'Office pour le Patrimoine Culturel National du district Sălaj et de la Bibliothèque Documentaire du CCD Zalău. Les réussites de la recherche sont illustrées à la fois par l'analyse des sujets d'articles et d'études publiés, et en mettant en évidence des collaborateurs prestigieux assister aux sessions annuelles de communications scientifiques, et leur impact positif sur la qualité de la recherche locale jusqu'à ce que les travaux et titres universitaires. Selon la situation, les questions sont vues par des graphiques. Rappelant également l'expérience les expositions intitulée „Icoane și cazanii”, l'auteur plaide pour la nécessité de poursuivre ce genre de valorisation culturel et éducatif du patrimoine mobil – vieux livre.

En conclusion, l'auteur décrit les perspectives de la recherche locale dans le domaine et argumente l'imminence de sa remettre dans le cadre de l'institution muséale.

MOTS-CLÉS: livres anciens, l'histoire de la culture, Salaj,

Acta Mvsei Porolissensis recherche sur le patrimoine mobile.

REZUMAT: La ceas aniversar, autorul prezintă o sinteză a cercetării cărții vechi și a istoriei culturii sălăjene, așa cum se reflectă aceasta în paginile anuarului muzeului, Acta Mvsei Porolissensis, mai precis, în cadrul secțiunii speciale Istoria culturii. Carte veche. Personalități, dar și în alte publicații științifice din țară.

După relevarea contribuției precursorilor (Pr. A. Papiu, I. Ardeleanu-Senior, Gr. Mărcuș ș. a.) în domeniu, este prezentat cadrul instituțional, creat după 1975, în care s-a desfășurat propriu-zis activitatea de cercetare și valorificare științifică a colecțiilor de carte veche românească și europeană din județ, prin specialiștii din cadrul Oficiului de Patrimoniu și cei ai Bibliotecii Documentare a CCD Zalău. Succesele cercetării sunt ilustrate, atât prin analiza tematicii articolelor și studiilor consacrate, cât și prin evidențierea colaboratorilor de prestigiu, prezenți la sesiunile anuale de comunicări științifice, și a impactului pozitiv al acestora asupra calității cercetărilor locale, până la încununarea cu lucrări și titluri academice. În funcție de situație, aspectele prezentate sunt vizualizate prin intermediul unor reprezentări grafice. De asemenea, rememorând experiența expozițională „Icoane și Cazanii”, autorul pledează pentru necesitatea continuării acestui gen de valorificare culturală și educativă a patrimoniului mobil – carte veche.

În încheiere, autorul schițează perspectivele cercetării locale în domeniu și argumentează iminența repunerii acesteia în cadrul instituției muzeale.

CUVINTE-CHEIE: carte veche, istoria culturii, Sălaj, Acta Mvsei Porolissensis, cercetarea patrimoniului mobil.

* Ioan Maria Oros, Amicala Bibliotecarilor & Bibliofililor din România, adresa de e-mail: ioan_maria_oros@yahoo.fr.

1. Introducere. Sub acest titlu, vom prezenta în cele de mai jos o sinteză a cercetării cărții vechi și istoriei culturii sălăjene, așa cum acestea se reflectă în paginile anuarului muzeului, mai exact în cadrul secțiunii speciale consacrate, *Istoria culturii. Carte veche. Personalități*, dar și în alte publicații științifice din țară.

Dacă la nivelul secției de arheologie a existat dintotdeauna o modalitate de comunicare mai pe larg a cercetărilor, fie prin rapoartele anuale de activitate ale directorilor, publicate distinct în anuar, fie prin articole expres consacrate¹ sau mici capitole speciale din materialele de prezentare a instituției, elaborate de către cercetătorii din cadrul muzeului², în cazul compartimentului carte-veche și istoria culturii sălăjene, totul s-a rezumat la câte o frază-două, preluate din rapoartele anuale de activitate ale specialiștilor, documente cu caracter intern, în fond; preluându-se de aici, tema de cercetare și titlul comunicării cu care s-a participat la sesiunea anuală a muzeului³. Ca atare, o retrospectivă a cercetărilor în acest domeniu este cu atât mai mult necesară și binevenită în contextul aniversar din aceste zile, cu cât, justificat sau nu, de la sfârșitul anului 2011, în cadrul muzeului nu mai există un specialist angajat pe carte veche.

2. Colecționari și bibliofili. Alături de marii colecționari de vestigii arheologice (artefacte dacice și romane) din Sălaj, pomeniți în istoria muzeului⁴, au existat și colecționari-bibliofili. Deși, deocamdată, nu știm să fi scris ceva, în persoana profesorului Cornel Pop⁵, fost director al Școlii Normale din Zalău (1919–1930) avem pe cel mai vestit colecționar de carte veche din Sălaj. Astfel, în arhiva Bibliotecii Centrale Universitare din Cluj, se păstrează procesul-verbal din anul 1929, în care este consemnată o importantă achiziție de manuscrise (unele de secol XVII) și carte veche, provenite de la acesta⁶.

De asemenea, de la urmașii lui Ioan Ardeleanu-Senior (1908–1974), fost cercetător la Blaj și inspector școlar⁷, s-a achiziționat un *Ceasoslov*, București, 1760 – posibil unicat⁸, inexistent în baza de date CIMEC și nedescris în *Bibliografia Românească Veche*⁹.

La aceștia se adaugă un alt mare colecționar sălăjean, și anume Silviu Papiriu Pop¹⁰, fiu de preot, de la urmașii căruia muzeul a achiziționat mai multe piese de patrimoniu¹¹. De fapt, fără a fi neapărat colecționari-bibliofili pasionați, numeroși descendenți ai unor preoți și dieci au moștenit cărți liturgice, unele fiind donate sau achiziționate în timp de către muzeu¹².

¹ Lucăcel 1977, p. 23–33; Mândruț 1988, p. 793–799; Musca 1992, p. 615–620.

² Vezi, *Muzeul la 65 de ani (1951–2016)*, Zalău, Editura Porolissum, 2016, p. 17–24. Menționăm că nu intră în cauză, aici, istoricul cercetărilor efectuate în diferite situri arheologice sau epoci metalice, ci doar cel pe ansamblul domeniului.

³ Deși, rapoartele anuale se mai publică în *ActaMP* până în anul 1988, după anul 1984, date despre activitatea compartimentului carte veche nu mai apar.

⁴ Leontin Ghergariu, Teleki Anna, Szekely Béla ș.a.

⁵ Vezi, Porumbăcean, Dulgău 2000, p. 162.

⁶ Este vorba de manuscrisele aflate sub cotele: 4035 (*Praznicar*, 1720), 4036 (*Minolghion*, 1726), 4037 (*Praznicar*, 1739), 4046 (*Cazanii*, 1728), 4255 (*Cazanii*, XVII), 4256 (*Octoih*, 1737), 4321 (*Molitvenic*, 1728), 4324 (*Ceaslov-Octoih*, 1685), 4325 (*Molitvenic*, 1685) și 4326 (*Molitvenic*, 1724), toate studiate de către Atanasie Popa, în 1967. Vezi, Popa 1976, p. 879–907.

⁷ Date despre colecționar, vezi la Câmpean 2014, p. 1, 2; Grad, Goron 1990. Aflată până anul trecut sub cota nr. 36, fond 56, SJ-AN Sălaj, „Colecția personală Ioan Ardelean-Senior”, cuprinzând 113 unități arhivistice (1719–1950), a fost retrasă de către familie.

⁸ Vezi, inv. nr. 8373, Biblioteca MJIA Zalău.

⁹ Exemplarul este descris la Oros 2009, p. 326–337. Menționăm că exemplarul a fost prezentat, pentru prima oară, la Sesiunea Națională de specialitate „Valori bibliofile din Patrimoniul Cultural Național» (Târgoviște, 4–6 noiembrie 2004), când s-au înmănat pozele cu paginile inedite celor de la CIMEC, însă *Bibliografia Românească Veche – îmbogățită și actualizată*, vol. I (A–C), 2004, deja apăruse, volum în care tipăritura este descrisă la p. 187–188, poz. 274, după exemplarul incomplet, văzut și descris de către D. Poenaru.

¹⁰ Silviu Papiriu Pop (1895–????), născut la Țăud, ca fiu de preot, absolvent al Școlii de agricultură din Șimleu Silvaniei, din 1926, locuitor în Buciumi (SJ), cunoscut în zonă ca un mare pomicultor și un veritabil colecționar de obiecte antice și medievale, numismatică, dar și de documente și cărți rare.

¹¹ Pop 2013, p. 25–27.

¹² Câteva sunt descrise la Oros 2005, p. 533–558.

3. Precursorii. Totuși, ca adevărați precursori ai cercetării cărții vechi din Sălaj trebuie să-i amintim pe Aurel Papiu¹³, preot greco-catolic în Giorocuta, primul care, în spiritul ASTREI, a cercetat cărțile vechi din mai multe parohii sălăjene, fiind preocupat de „culegerea” însemnărilor de pe filele acestora, însemnări pe care, prin anii '30' ai secolului trecut, sub rubrica *De prin cărți bătrâne* le publică în serial, în *Vestitorul*, „organ al Eparhiei române unite de Oradea-Mare și revistă de cultură religioasă” - cum ne spune subtitlul¹⁴.

O primă dovadă a interesului științific față de cărțile manuscrise găsite în Sălaj o avem tot din partea pr. Aurel Papiu, care, în 1930, în coloanele *Curierului Creștin* va publica o notă despre *Un manuscris cu litere cirile de 195 ani (1735)*¹⁵.

În anul 1935, tot despre acest *Minei* manuscris de la Giorocuta, Ioan Ardeleanu-Senior scria, în „Școala Noastră”: „Așa am dat peste un Mineu (si!) scris în «Văleat 1735», de «popa Ștefan di Buciumi» și vândut Jorocutanilor ***) cu «18 vici de mălaiu». (Prologul și Epilogul acestui Mineu se vor publica în N-rul viitor)”¹⁶. Ca atare, în partea a treia a serialului *Istoria învățământului românesc din Sălaj*, autorul va reproduce doar în facsimil, ci nu descifrate, cum se află acestea la A. Papiu, prologul și epilogul manuscrisului, recte, intruducerea și respectiv, cunoscuta „iertare de greșeli”¹⁷.

Puțin mai târziu, în *Gazeta Sălajului*, jurnalistul și istoricul zălăuan Grațian C. Mărcuș (1902–1984)¹⁸ va scrie cu mult patos despre *Mineiul popii „Ștefan din Buciumi”*¹⁹, alias popa Ștefan din Vima²⁰.

De fapt, sub influența școlii clujene de bibliologie, în această perioadă, colecționarea și cercetarea cărții vechi, fie sub aspectul descifrării însemnărilor sau chiar al descrierii bibliografice exemplarelor, este în vogă: I. Bârlea²¹, A. Filimon²², Emanuil Micu²³, Darius Pop²⁴, Titu Roșu²⁵, S. Stanca²⁶ ș.a. Pomenirea lor în acest context o facem întrucât aproape fiecare autor colecționează sau scrie și despre cărți cu circulație în localități din vechiul Sălaj.

4. Instaurarea regimului democrat-popular. Instaurarea regimului democrat-popular, în 1947, aduce cu sine o nouă împărțire administrativ-teritorială a țării, una făcută după modelul sovietic, în regiuni și raioane; astfel că, interesul pentru vestigiile trecutului se restrânge la nivelul arealului raionului Zalău și respectiv, separat, a raionului Jibou. Mai mult, propaganda culturală proletcultistă, prin aparatul cenzurii expres creat a condus la acțiuni de epurare sau confiscare a cărților, având loc chiar autodafeuri ale acestora²⁷.

Așa cum am arătat și în altă parte, „în aceste condiții de tranziție către totalitarism și de scriere a istoriei dominată de cenzura ideologică, creația în domeniul istoriografiei cărții se va reduce simțitor – fiind, de fapt aproape nulă”²⁸.

¹³ O prezentare recentă a personalității și activității sale vezi la Câmpean, Cordea 2016, p. 64–71.

¹⁴ Papiu 1935, p. 14–15. A mai publicat însemnările de pe cărțile vechi din parohiile Supur, Pișcari ș.a.

¹⁵ Papiu 1930, p. 15.

¹⁶ Ardeleanu-Senior 1935, p. 115.

¹⁷ Ardeleanu-Senior 1935a, p. 168, 170.

¹⁸ Date despre autor, vezi la Pop, Sabou 2002, p. 181–191.

¹⁹ Mărcuș 1937 p. 2–3. Vezi și Direcția Județeană Sălaj a Arhivelor Naționale, fond colecții speciale; *Minei*, copist popa Ștefan din Buciumi, 1735, f. 153.

²⁰ Oros 2002, p. 56–61.

²¹ Bârlea 1909, p. 50, 145, 155.

²² Mișu 2001, p. 94–111.

²³ Popa 2003, p. 11–21.

²⁴ Pop 1938, p. 68, 100.

²⁵ Roșu 1941, p. 46.

²⁶ Stanca 1935, p. 19–23; Stanca 1942, p. 491–495.

²⁷ Vezi, în acest sens, Bărbulescu *et alii* 2004, p. 408–413; Costea *et alii* 1995, p. 76–96 *et passim*; Corobca 2014, p. 78–84.

²⁸ Oros 2011, p. 80.

Din acest punct de vedere, semnificativă este următoarea reprezentare grafică privind evoluția istoriografiei românești asupra scrisului, cărții, tiparului și bibliotecilor, în perioada 1944–1994, o analiză statistică întreprinsă de noi după *Bibliografia Istorică a României*, vol. I-IX²⁹ (vezi anexe, planșa I, fig. 1).

După cum se poate constata ușor, în perioada 1944–1954, sunt înregistrate doar 5 referințe privitoare la domeniul bibliologic.

5. Înființarea muzeului. Biblioteca. Odată cu înființarea, în mai 1951, a muzeului din Zalău³⁰, în plină epocă stalinistă, ia naștere și biblioteca aferentă instituției. Din primele consemnări în registrele de inventar ale bibliotecii reiese că, alături de literatura ideologică a timpului remarcăm existența unor donații din partea Institutului de Istorie din Cluj – de fapt, singurele cărți cu adevărat de istorie, apărute la Cluj și Sibiu, în perioada interbelică.

Din aceeași perioadă, odată cu unele achiziții curente, sunt înregistrate donații de la Muzeul Raional Jibou și Arhivele Statului din Zalău, precum și foarte multe donații individuale valoroase, însă, fără consemnarea numelui donatorului, „ceea ce pare a indica o donație forțată («confiscare»), așa cum de altfel poate fi interpretat și cuvântul «găsit», trecut în dreptul unor poziții din registrul de inventar, la rubrica «Proveniență»³¹. Acestea, împreună cu numeroase alte donații făcute din patriotism local, vor constitui subiecte de cercetare, mai târziu, ca fonduri speciale și documentare³².

Pe lângă lângă exemplarele de carte veche, românească și străină, din colecțiile Arhivelor locale și a muzeului județean sau a cărților liturgice din bisericile românești, colecțiile bisericilor reformate, și romano-catolice, sau colecții particulare, remarcăm existența Bibliotecii Documentare de pe lângă Casa Corpului Didactic, respectiv, biblioteca vechiului colegiu reformat din Zalău, înființat pe la anul 1646³³.

6. Înființarea județului Sălaj. Marile schimbări politice pe plan intern intervenite în perioada imediat următoare, și anume, adoptarea de către Marea Adunare Națională, la 21 august 1965, a unei noi Constituții care proclamă Republica Socialistă Română, „reforme interne emanând de la partid”, adică „reîntoarcerea la împărțirea precomunistă a țării în județe și restructurarea învățământului”, noua politică ceaușistă în domeniul culturii³⁴ au dus, în plan local, la înființarea județului Sălaj, în 1968, cu centrul la Zalău, condiții în care arealul de cercetare istorică a cărții vechi se va extinde, comparativ cu cel anterior, doar al raionului Zalău³⁵.

În 1971, va fi inaugurată expoziția în noua clădire a muzeului; însă, exemplare din cartea veche vor fi expuse aici doar din anul 1986, la sala de Ev Mediu.

7. Legea patrimoniului. Ca o consecință directă a noii politici de partid și de stat față de tezaurul valorilor culturale naționale, în anul 1974 este adoptată Legea ocrotirii patrimoniului³⁶, lege prin care sunt definite bunurile care fac parte din patrimoniul cultural național și în categoria „bunuri cu valoare istorică și documentară deosebită”, alături de „monumente istorice sau arheologice, obiecte și docu-

²⁹ *Bibliografia Istorică a României*, Vol. I (1944–1969), București, Editura Academiei Române, 1970, p. 298–301, 328–334; Vol. IV (1969–1974), 1974, p. 381–387, 411–421; Vol. V (1974–1979), 1980, p. 351–353, 368–375; Vol. VI (1979–1984), 1985, p. 377–379, 421–438; Vol. VII (1984–1989), 1990, p. 99–100, 144–150, 185, 188, 218, 280; Vol. VIII (1989–1994), 1995, p. 281–284, 309–315; Vol. IX (1994–1999), Cluj-Napoca, 2000, p. 483–486, 532–539.

³⁰ Despre istoricul muzeului raional Zalău, vezi Lucăcel 1977, p. 24–26

³¹ Oros 2005, p. 533.

³² Menționăm că, astăzi, colecțiile bibliotecii cuprind peste 15.000 de volume, din care peste 180 piese de patrimoniu (1555- 1830) și cca. 1500 fond documentar (1831–1952).

³³ Despre circulația cărții europene și bibliotecile umaniste din vechiul Sălaj, vezi la Oros 2010, p. 72–74.

³⁴ Bărbulescu *et alii* 2004, p. 444.

³⁵ Despre natura cercetărilor muzeului în perioada „raională” a acestuia, vezi Lucăcel 1977, p. 23–27.

³⁶ *Lege 63/1974 privind ocrotirea patrimoniului cultural național al Republicii Socialiste Romania*, în *Buletinul Oficial*, nr. 137 din 02.11.1974.

mente cu caracter de izvor probatoriu sau memorial pentru istoria dezvoltării societății” sunt trecute „manuscrite, cărți bibliofile sau alte bunuri cu caracter de unicat sau de mare raritate...” (art. 2, lit. b), fiind cu necesitate înscrise în evidența centralizată de stat, de unde și obligația declarării lor de către deținători (art. 6–7).

8. Înființarea Oficiului Județean pentru PCN. În vederea asigurării unitare a evidenței, ocrotirii, conservării, cercetării și valorificării științifice și cultural-educative a patrimoniului, și la nivel local, în cadrul muzeului se înființează Oficiul Județean pentru PCN; astfel că, pentru prima dată, la nivelul județului Sălaj există ca angajat un muzeograf care s-a specializat pe carte veche, respectiv în persoana dnei Ana Cânda.

Înființarea oficiilor de patrimoniu la mijlocul anilor ‘70 a făcut ca specialiștii muzeului (în plină formare) să colinde – nu fără destule privațiuni și presiuni politico-culturale – toate parohiile noastre sătești și urbane, toate bibliotecile (inclusiv cele particulare) pentru depistarea, luarea în evidență, catalogarea/ clasarea azi a cărților vechi și valorificarea apoi – cel mai ades trunchiată – a însemnărilor găsite pe restavul filelor și descifrate cu multă trudă³⁷.

În perioada 1975–1983, cărțile vor fi studiate, în cea mai mare parte a lor, la parohiile ortodoxe, sub *autopsie directă*, întocmindu-se FAE pentru fiecare exemplar, după care, pe bază de proces-verbal, acestea vor fi aduse în cele două depozite de concentrare, special create, respectiv depozitul eparhial de la Zalău („Biserica „Sf. Treime” de pe str. Florilor, ulterior fiind strămutat la Catedrala „Sf. Vineri”) și depozitul eparhial Șimleu-Silvaniei; în paralel, evidența pe fișa FAE (fișa analitică de evidență) pentru un număr de 491 piese de patrimoniu mobil carte veche românească apărută până la 1830 și străină (apărută până la 1800), doar din colecțiile Bibliotecii Documentare din Zalău, un număr de 1278 (conform unui proces-verbal din februarie 1984).

Dacă, la începutul activității Oficiului Județean pentru PCN, cercetarea bunurilor de patrimoniu mobil tip carte veche se rezuma la identificarea exemplarelor din zonă, completarea fișelor FAE și raportarea lunară (sarcină de serviciu – 30 FAE/lună)³⁸ și inventarierea acestora în cadrul depozitelor eparhiale de concentrare a cărții vechi din bisericile județului, odată cu apariția anuarului muzeului, în 1977, la descrierea catagrafică de până atunci, s-a trecut la valorificarea științifică, scrisă, a rezultatelor cercetării de teren, prin articole.

În acest sens, încă de la numărul al doilea al anuarului *Acta Musei Porolissensis*, este prevăzută secțiunea specială, intitulată *Istoria culturii și muzeologie*, în care vor fi publicate comunicările științifice susținute de către participanții la sesiunile anuale de comunicări științifice. Acum sunt publicate, în serial, de către Ana Cânda, *Catalogul cărții românești vechi din Sălaj* (I-IV) și, la fel, inventarele celor două depozite eparhiale, toate fiind prefațate de ample comentarii privitoare la însemnările de circulație cuprinse pe paginile acestor exemplare³⁹. De asemenea, sunt publicate și unele articole despre inventarele cărții vechi bisericesti din Sălaj, păstrate în Arhivele Statului Cluj, Fond Episcopia gr. cat. Cluj-Gherla (Suzana și

³⁷ Se cuvine, deci, să amintim aici pe cei care au fost pionierii acestui început de drum: Vasile Pop, Horia Ciovârname, dr. Cornel Grad și, în special, dna Ana Cânda, titulara domeniului.

³⁸ Având ca obiectiv implementarea informatizării evidenței naționale a patrimoniului cultural, în 1978, pe lângă Muzeul Național de Istorie din București, se înființează *Oficiul de Calcul*, iar, din 1981, acesta va deveni *Centrul de Calcul pentru Cultură*, cu atribuții de documentare informatizată a patrimoniului cultural. Acum sunt elaborate și distribuite *Instrucțiuni de completare a Fișei analitice de evidență pentru bunuri culturale mobile – carte și manuscris* (1985), ediția a doua, adresată celor care participă efectiv la descrierea cărții de patrimoniu.

³⁹ Din păcate, Ana Cânda va cădea victimă politicii de cadre și în anul 1984, în urma trecerii muzeelor pe autofinanțare (acest lucru ducând practic la anihilarea activității unor compartimente prin părăsirea posturilor), din anul 1986, i se desființează postul de specialist în carte veche din cadrul Oficiului Județean de PCN Sălaj, fiind transferată la Casa Corpului Didactic Zalău, de unde, va pleca și pentru o vreme va fi director al Casei de Cultură din Bușteni iar apoi, muzeograf la Muzeul Ceasurilor din Ploiești, până la pensionare.

Avram Andea), sau despre două fonduri („băimărean” și „biblioteca cipariană”) din colecțiile Bibliotecii Academiei Filiala Cluj-Napoca (Titus Furdui). Din 1985, acestor cercetători li se alătură bibliotecarii de la Casa Corpului Didactic Zalău, respectiv Vergilia Stan și Ioan Oros, care vor prezenta aspecte din colecțiile Bibliotecii Documentare de aici.

Totuși, după o analiză statistică privitoare la articolele publicate în secțiunea amintită, reiese că în perioada 1977–1989, cărții românești vechi și străine din Sălaj i-au fost dedicate doar 18 articole (vezi, anexe, planșa I, fig. 2).

9. Schimbarea regimului în 1989. Odată cu schimbarea regimului comunist din decembrie 1989, postul de specialist în carte veche din cadrul Oficiului Județean PCN este deblocat/reînființat, din 1991 fiind ocupat de către autor, până la desființarea compartimentului, în 2003, când atribuțiile Oficiilor sunt preluate de către Direcțiile Județene de Cultură, cu sau fără specialistul în carte veche, după caz. În atari noi condiții, în continuare, activitatea noastră se va desfășura în cadrul secției de istorie a muzeului, având ca domeniu istoria culturii. Urmare a faptului că inventarierea/catalogarea fondului de carte veche din colecțiile județului era relativ încheiată, în paralel se încearcă redirecționarea cercetării prin racordarea la experiența europeană în domeniu (cea franceză și americană, în special), accentul trecând de pe aspecte de circulație, geografia acestora pe centre tipografice⁴⁰, pe politici de difuzare, lectură liturgică, dar și, mai ales, pe semantica contractuală a însemnărilor și în premieră, prelucrarea informatizată a acestora, pe câmpuri semantice, în programul Microsoft Acces 2007⁴¹.

În anul 1990, Centrul de Calcul pentru Cultură va deveni Centrul de Informatică, Memorie și Sinteză Culturală (CIMEC), subordonat Ministerului Culturii, având ca obiective crearea bazei de date a bunurilor de patrimoniu clasate (tezaur și fond). În acest sens, toate muzeele au fost dotate cu programul DOCPAT, urmată de instalarea bazei de date locale de către personalul CIMEC și instruirea specialiștilor din Oficii, făcută la fața locului, la sediul muzeului. Pe lângă aceasta, în calitate de viitori coautori minori, muzeografilor specialiști vor fi instruiți⁴² și cooptați în vederea elaborării unei *Bibliografii de referință a cărții vechi (manuscrisă și tipărită)*, a cărui prim volum șapirografiat va apare în 1993 (14 colaboratori bibliografi), ca apoi, tot sub auspiciile CIMEC – Institutul de Memorie Culturală (elaborare: Robertina Stoica, coordonare: Mariana Iova și Dan Matei), în 1999, să apară ultima ediție (18 colaboratori bibliografi).

10. Desființarea Oficiilor și trecerea atribuțiilor la Direcțiile de Cultură. Consecință directă a aplicării Legii nr. 331 din 8 iulie 2003 a muzeelor și colecțiilor publice, prin desființarea Oficiilor și trecerea atribuțiilor acestora la Direcțiile Județene de Cultură, specialistul bibliolog este degrevat de sarcinile pe linie strict de evidență, conservare, catalogare etc. de patrimoniu, ponderea activității devenind, cel puțin în cazul nostru, pe lângă atribuțiile de muzeograf, cercetarea propriu-zisă, adică valorificarea științifică a bunurilor de patrimoniu mobil – tip carte.

În congruență cu standardele revuistice internaționale, din 2004, pe lângă obișnuitul colectiv redacțional, pe pagina de proprietate a anuarului *Acta Musei Porolissensis*, tom XVI, figurează și un colegiu de redacție compus din personalități de marcă ai științei istorice și culturii românești (Nicolae Edroiu, Iacob Mârza, Ilie Moise, Alexandru Porțeanu, Marius Porumb și Cătălina Velculescu⁴³).

⁴⁰ Vezi, în acest sens, cele două cartograme: configurația geoconfesională a județului Sălaj și circulația CRV de Sibiu în raport cu CRV din celelalte centre tipografice, la Oros 2000, p. 381–382.

⁴¹ Oros 2015, p. 39–47.

⁴² Vezi *Cărți vechi românești și străine (Manuscrite și tipărite)* – *Buletin informativ*, București, Centrul de Informatică, Memorie și Sinteză Culturală, nr. 1/1991, 45 p.

⁴³ Despre personalitatea și omul de știință Cătălina Velculescu, vezi *In honorem Cătălina Velculescu. La aniversară*, București, Editura Paideia, 2012, pp. 6–22; 367–374.

11. Chemare la colaborare pentru „Enciclopedia literaturii române vechi”. Doar la câțiva ani de implicare a colegiului de redacție în viața revistei, grație succesului de care se bucura și mai mult în lumea științifică, în cadrul secțiunii *Istoria culturii. Carte veche*, sub semnătura autoarelor prof. univ. dr. Cătălina Velculescu și dr. Ileana Stănculescu, este publicată *Chemare la colaborare pentru „Enciclopedia literaturii române vechi”*. În preambul se arată că: „Începând cu anul 2004, în Institutul „G. Călinescu” colectivul specializat în cercetarea literaturii române vechi lucrează la elaborarea unei *Enciclopedii* a literaturii noastre anterioare scrierilor elaborate de reprezentanții Școlii Ardelene, incluzând și scrieri « târzii » care au continuat să reflecte o mentalitate preiluministă”. În continuare este precizat faptul că, sub coordonarea acad. prof. univ. Dan Horia Mazilu, colectivul este alcătuit în primul rând din specialiști ai Institutului amintit iar secretariatul științific este asigurat de prof. univ. Cătălina Velculescu și dr. Ileana Stănculescu. Sumarul propus cuprinde peste 1030 intrări, din care 573 articole generale și 457 vechiști și reviste⁴⁴.

Publicarea *Chemării*... validează inclusiv pe planul secțiunii dedicate bibliologiei, prestigiul anuarului în literatura de specialitate, gradul de răspândire a acestuia în țară și schimbul internațional practicat cu peste 60 de instituții europene similare.

12. Valorificarea științifică a cercetărilor. Ca urmare a participării la numeroase manifestări științifice naționale și internaționale (sesiuni anuale, colocvii, conferințe, simpozioane etc.) comunicările prezentate au fost publicate în revistele științifice aferente.

Din acest punct de vedere, în funcție de natura instituțiilor organizatoare sau a solicitărilor făcute autorului, valorificarea științifică a cercetărilor s-a materializat în următoarele categorii de publicații:

a) anuare ale muzeelor (*Acta Musei Porolissensis* – 15 articole, *Apulum* și *Sargetia* – câte 3 articole, *Anuarul Muzeului Literaturii Române Iași* și *Marmatia* – câte 1 articol);

b) publicații universitare (*Alma Mater Porolissensis* – 4 articole, *Annales Universitatis Apulensis*, *Philobiblon-Hermeneutica Bibliothecaria*, *Studii de demografie istorică*, *Școala Ardeleană* și *Transilvania* – câte 1 articol);

c) simpozionul internațional „Cartea. România. Europa” – 5 articole (în franceză);

d) sesiuni speciale și volume omagiale (*Cercetarea și perspectivele digitizării și Biblio-Inovație în biblioteci* – câte 2 articole, *Valori bibliofile din Patrimoniul Cultural Național*, *In honorem Gabriel Strempele*, *In honorem Cătălina Velculescu. La aniversară și Studii de Istorie a Transilvaniei. In honorem Ioachim Lazăr* – câte 1 articol.

e) publicații culturale locale (*Caiete Silvane* și *Raftul Liber* – câte 4 articole, *Limes* – 3 articole, *Silvania* – 2 articole, *Origini. Caiete Silvane* și *Școala Noastră* – câte 1 articol);

f) monografii locale – 2 articole⁴⁵;

g) valorificarea de tip academic – 2 cărți.

Menționăm că, dată fiind anvergura cu adevărat internațională a Simpozionului *Cartea. România. Europa*⁴⁶, organizat de Biblioteca Metropolitană București, sau cea a Conferinței Internaționale de biblioteconomie și știința informării *Biblio – Inovare în biblioteci*, organizată de Biblioteca Universității „Transilvania” din Brașov, toate lucrările erau prezentate și tipărite în limbi străine, fapt ce a permis accesul la cunoașterea unora dintre cercetărilor noastre pe plan extern⁴⁷.

⁴⁴ Vezi Velculescu, Stănculescu 2007, p. 504–526.

⁴⁵ Oros 2009a, p. 169–175; Oros 2012, p. 22–44.

⁴⁶ De exemplu, la ediția a III-a, din 2010, au fost 139 de participanți din 33 de țări, de pe 5 continente iar lucrările au fost cuprinse în patru volume (cca 2170 p., format 23,5 x 16,5 cm), toate într-o casetă cartonată (dim. 25x17x14 cm), copertele și caseta de culoare bordo (vezi pl. II, fig. 1 a și b).

⁴⁷ De exemplu, din partea revistei americane *Sociology Study* am primit personal invitația de a publica în engleză un articol

În legătură cu penultimul subpunct, valorificarea monografică a zestrei de cărți vechi liturgice dintr-o parohie și a însemnărilor așternute pe filele acestora constituie o sursă foarte importantă pentru cunoașterea unor aspecte de istorie locală, adesea nebănuite, cum sunt cele legate de vechile elite țărănești și intelectuale din localitatea respectivă sau despre unele anomalii climatice cu efecte negative (scumpetea, foamea, boala etc.) asupra populației din zonă.

O confirmare în plus a calității și originalității cercetărilor noastre este dată de ceea ce noi am numit valorificarea de tip academic, mai simplu spus, încununarea și finalizarea acestora printr-o teză de doctorat; *Dimensiuni ale culturii moderne în Țara Sîlvaniei (secolele XVII-XIX). Cărți și proprietari*⁴⁸ – în cazul nostru, dar și *Istoriografia cărții românești vechi din Transilvania. De la începuturi până la 1948*⁴⁹ – la origine fiind un referat doctoral.

Pe aceeași linie de recunoaștere a experienței în domeniu se înscrie cooptarea noastră ca expert și afilierea⁵⁰, după 2012, la Amicala Bibliotecarilor și Bibliofililor „Amor Librorum Unit Nos” din România⁵¹, cea care anual va tipări câte un volum de înaltă clasă, cuprinzând lucrări, originale sau republicări, ale membrilor societății respective, pe o temă anume⁵².

De-a lungul anilor, permanent s-a încercat ca întreaga cercetare a cărții vechi din Sălaj să fie racordată la experiența europeană în domeniu (în special cea franceză), primind astfel noi valențe și lărgindu-se considerabil aria tematică de explorare, accentul trecând de pe aspectele de circulație și catagrafieri sau politici de difuzare, pe semantica contractuală și teoria darului (economia bunurilor simbolice: donații) sau protocele și contracte de lectură liturgică ș.a. În acest sens, gama tematică a subiectelor abordate de noi, unele în premieră națională în literatura de specialitate, a constituit o permanentă pledoarie pentru actualizarea discursului istoriografic asupra cărții românești prin sincronizarea și adaptarea acestuia la explorările de tip european în antropologia istorică și istoria mentalităților⁵³.

Cu denumirea mai mult sau mai puțin schimbată, secțiunea *Carte veche. Istoria culturii. Personalități* a devenit, în timp, una permanentă în structura anuarului *Acta Musei Porolissensis*, bucurându-se din partea colegiului de redacție de un spațiu generos în raport cu fiecare volum consacrat părții de cercetare „istorie-etnografie-artă” (vezi anexa I tabel), înregistrând o medie de 18,46%. Diagramele construite de noi pe baza datelor din tabel ilustrează destul de expresiv variația mărimii secțiunii calculată în număr de pagini, față de fiecare volum al anuarului și inexistența acesteia în cazul volumelor de arheologie (pl. III, fig. 1 și 2).

13. Valorificarea expozițională. În lipsa unei expoziții de bază dedicată cărții vechi și ținând cont de riscurile etalării cauzate de fragilitatea pieselor selectate, începând din anul 1993, sub genericul *ICOANE ȘI CAZANII*, în preajma sărbătorilor de Paști, de regulă, au fost organizate expoziții tematice de CRV și icoane pe sticlă (creația colegilor pictori iconari: Ioana Nicoară și Ana Pop, muzeografi-restauratori, Olga Orțan, desenator); imortalizarea lor foto sau film fiind asigurată de Nicolae Gozman, fotograf muzeului⁵⁴.

apărut în *Biblio 2011-Innovation en Bibliothèque* (aici, textul este în franceză și rezumatul în engleză). Inițial, varianta în românește a articolului a apărut în *Caiete Silvane*, nr. 8/2007, deci cu patru ani înainte, fără să creeze vreun ecou internațional.

⁴⁸ Oros 2010.

⁴⁹ Oros 2011.

⁵⁰ Odată cu pensionarea noastră în noiembrie 2011 și blocarea/suspendarea postului de muzeograf/cercetător carte veche.

⁵¹ Din păcate, inițiatorul și mentorul Amicalei, distinsul bibliolog prof. univ. dr. Gh. Buluță, a încetat din viață anul trecut, la vârsta de 68 de ani.

⁵² Acestea sunt volumele în care se află: Oros 2012a, Oros 2013, Oros 2014 și Oros 2015.

⁵³ Vezi, Oros 2013, p. 29–40.

⁵⁴ Temele acestor expoziții au fost după cum urmează: „Cazania lui Varlaam (Iași, 1643) – trei veacuri și jumătate de dăinuire în spiritualitatea românească”, ediția I, aprilie 1993; „350 de ani de la apariția în românește a *Noului Testament* (Bălgrad 1648)”, ediția a II-a, aprilie 1998; „*Chiriadromion sau Evanghelie învățătoare* (Bălgrad 1699) – 300 de ani de la apariție”.

În armonie cu măiestria icoanelor pe sticlă sau a celor pe lemn din patrimonial muzeului, ilustrarea s-a făcut cu cărți din vechile oficine tipografice românești și europene, existente în colecțiile din județ, precum: principalele ediții românești și străine ale Bibliei, ediții ale *Strastnicului*, *Apostolierelor* și *Liturghierului* (tipărite sau manuscrise cu circulație în Sălaj), vizând, după caz, fie mesajele predosloviilor acestora sau tradiția omiletică la români, fie Patimile Mântuitorului ca ilustrație de carte românească veche.

15. Perspectivele cercetării. Concluzii.

După 1989, prin specialiștii muzeului și colaboratori s-au publicat în anuarul muzeului 17 articole sau studii și 50 în alte publicații din țară, un catalog al CRV, precum și o carte, la origini teză de doctorat. De asemenea, a fost continuată activitatea de completare a catalogului cu noi exemplare nedescrise anterior⁵⁵. În acest sens, se impune finalizarea și publicarea urgentă a catalogului de patrimoniu⁵⁶, ca principal instrument de lucru pentru specialiști, cercetători și istorici locali⁵⁷.

Considerăm că tabloul circulației cărții românești vechi pe întinsul Sălajului nu este cât de cât completă dacă nu integrăm în geografia acesteia și din perspectiva protocolului de lectură liturgică; deci, nu doar catalogul de patrimoniu (cărțile păstrate în colecțiile sau depozitele de ocrotire din județ), ci includerea și a cărților aflate azi în alte locații din țară⁵⁸ sau străinătate⁵⁹ și descrierea acestora separat, într-un catalog de circulație⁶⁰.

Din punct de vedere al managementului cercetării se impune cu necesitate implementarea unei cercetări instituționalizate, adică reînființarea postului de specialitate, fie pe lângă muzeu, fie pe lângă Biblioteca Județeană, iar cercetătorul să fie racordat la organismul de specialitate din Ministerul Culturii; calitatea și nivelul cercetării este întreținut prin participarea la manifestările științifice din țară.

Acest lucru se justifică aproape de la sine, în condițiile în care dispunem de un important patrimoniu de carte veche (cca 1200 exemplare) și de un *corpus* de însemnări (peste 600), extrem de valoroase, cu un inepuizabil potențial de interpretare, chiar unul ce a permis introducerea de noi concepte în cercetarea cărții vechi și care oferă veridice informații istorice, multe inedite, privind trecutul elitelor sătești de odinioară sau cele privind studiul științei de carte; constituind, deci, surse veritabile pentru îmbogățirea istoriei culturii Sălajului.

Dacă, de peste cinci ani, cercetarea științifică a cărții vechi din Sălaj n-a fost abandonată, ci, continuă, cât de cât, prin activitatea noastră, aceasta se petrece mai mult dintr-un anume cult al cărții, din

ediția a III-a, aprilie 1999; „Sub semnul galaxiei Gutenberg – arta cărții la români în context european (1508–1850)”, ediția a IV-a, aprilie 2000; „*Strastnicul* de Blaj (1753) – 250 de ani de la apariție – o carte pentru Săptămâna Patimilor”, ediția a V-a, 17 aprilie 2003; „*Apostolul* de Buzău (1704) – 300 de ani de la apariție”, ediția a VI-a, 12 nov. 2004; „325 de ani de la apariția *Evangheliei* de București (1682) și a *Vieții Svinților* de Dosoftei (Iași, 1682–1686)”, ediția a VII-a, 8 mai 2007; „*Liturghier slavonesc*, Târgoviște, 1508 – 500 de ani de la apariția primei tipărituri românești”, ediția a VIII-a, 12 august 2008; *Antologhion*, Râmnic (1745) – 265 ani; *Evanghelie*, București (1760) – 250 ani; *P. Maior, Prediche...*, Buda (1810), ediția a IX-a, 14 mai 2010; „Cartea de Blaj și edificarea națională: politici de difuzare 1747–1876” – 200 de ani de la înființarea Vicariatului Silvaniei; expoziția: «ICOANE ȘI CAZANII» – ediția a II-a Șimleuană, 18 septembrie 2010.

⁵⁵ La catalog mai sunt de descris 556 de exemplare, din care 75 au doar însemnările nedescifrate, deloc sau parțial.

⁵⁶ *Vechi tipărituri și manuscrise în Sălaj carte românească de secol XVII-XIX*, vol. I, catalogul de patrimoniu (circa 400 p. Format A) – având ca prim autor pe Ana Canda.

⁵⁷ Cu aceeași misiune de completare a imaginii culturii vechi sălăjene sunt cărțile noastre aflate în manuscris, în diferite stadii de finalizare: *Incursiuni și excursuri biblioflice (cartea veche europeană în colecții sălăjene)* – 200 p. Format A5; «*Și eu am pus plumb și aramă...*» (*Copiști anonimi, locali sau peregrini prin Sălaj și manuscrisele lor inedite*) – 300 p. Format A4.

⁵⁸ Biblioteca Academiei Române, BCU Cluj-Napoca, col. Cornel Pop, Biblioteca Academiei. Filiala Cluj, Institutul de Lingvistică Cluj-N. s.a.

⁵⁹ *Apostol*, 1764, popa Constantin din Cernuc [Biblioteca Universității din Pesta Ungaria, cota QV.15]; *Tetraevanghel*, sec. XVI, Șimișna (Bibl. Națională Sofia) [cu îns. 1719]; *Tetraevangheliar*, sec. XVI, cu circulație în Noțig, Chieșd, Someș-Odorhei [ms 17 D (44), Biblioteca Universității Naționale din Ujgorod – Ucraina].

⁶⁰ *Vechi tipărituri și manuscrise în Sălaj (carte românească de secol XVII-XIX)*, vol. JJ, catalog de circulație (cca 100 p. Format A).

înaltul respect pentru minunata Galaxie Gutenberg și din datoria profesională și morală pe care o avem ca specialist în bibliologie, în a preveni o posibilă invazie de amatori și plagiatori, care, prin colportarea unor date sau texte deja publicate și plasarea lor în mediul virtual, fără nici un gir științific, nu fac altceva decât să deformeze adevărata istorie a cărții, lecturii și bibliotecilor din vechiul Sălaj, istorie care mai are multe pagini nescrise.

BIBLIOGRAFIE

- Ardeleanu-Senior 1935 – I. Ardeleanu-Senior, *Istoria învățământului românesc din Sălaj*, în *Școala Noastră*, anul XII, Februarie 1935, No. 2, p. 115.
- Ardeleanu-Senior 1935a – *Ibidem*, Anul XII, Martie-Aprilie 1935, No. 3–4, p. 168, 170.
- Bărbulescu et alii 2004 – M. Bărbulescu et alii, *Istoria României*, Ediție revăzută și adăugită, București, Editura Corint, 2004, p. 408–413;
- Bârlea 1909 – I. Bârlea, *Însemnări din bisericile Maramureșului*, București, Atelierele grafice SOCEC & Comp., 1909.
- Bibliografia Istorică a României*, Vol. I (1944–1969), București, Editura Academiei Române, 1970, p. 298–301, 328–334; Vol. IV (1969–1974), 1974, p. 381–387, 411–421; Vol. V (1974–1979), 1980, p. 351–353, 368–375; Vol. VI (1979–1984), 1985, p. 377–379, 421–438; Vol. VII (1984–1989), 1990, p. 99–100, 144–150, 185, 188, 218, 280; Vol. VIII (1989–1994), 1995, p. 281–284, 309–315; Vol. IX (1994–1999), Cluj-Napoca, 2000, p. 483–486, 532–539.
- Cărți vechi românești și străine (Manuscrise și tipărite)* – *Buletin informativ*, București, Ministerul Culturii. Direcția Muzeelor și Colecțiilor. Centrul de Informatică, Memorie și Sinteză Culturală, nr. 1/1991, 45 p.
- Câmpean 2014 – V. Câmpean, *40 de ani de la trecerea la cele veșnice a cărturarului Ioan Ardeleanu-Senior*, în *Informația de Duminică*, anul XII, nr. 592, Duminică 15 iunie 2014, p. 1, 2.
- Câmpean, Cordea 2016 – V. Câmpean, M. Cordea, *Pr. Aurel Papiu, unul dintre primii cercetători ai cărților vechi bisericesti din județul Satu Mare*, în *Transilvania*, Sibiu, nr. 4–5/2016, p. 64–71.
- Corobca 2014 – L. Corobca, *Controlul cărții. Cenzura literaturii în regimul comunist din România*, București, Cartea Românească, 2014, p. 78–84.
- Costea et alii 1995 – I. Costea, I. Kiraly, D. Radosav, *Fond secret. Fond „S” special Contribuții la istoria fondurilor secrete de bibliotecă din România. Studiu de caz: Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” Cluj-Napoca*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995, p. 76–96 et passim;
- Despre istoricul muzeului raional Zalău*, pe www.muzeulzalau.ro
- Grad, Goron 1990 – C. Grad, D. E. Goron, *Ioan Ardeleanu-Senior*, în *Graiuul Sălajului*, an 2, nr. 172, 6 oct. 1990, p. 3 (partea I-a); nr. 180, 18 oct. 1990, p. 3 (partea a II-a).
- In honorem Cătălina Velculescu. La aniversară*, București, Editura Paideia, 2012, pp. 6–22; 367–374.
- Lege 63/1974 privind ocrotirea patrimoniului cultural național al Republicii Socialiste Romania*, în *Buletinul Oficial*, nr. 137 din 02.11.1974.
- Lucăcel 1977 – V. Lucăcel, *Douăzecișicinci de ani de activitate a Muzeului de Istorie și Artă din Zalău*, în *ActaMP*, I, 1977, p. 23–33;
- Mărcuș 1937 – Gr. C. Mărcuș, *Mine[i]ul popii „Ștefan din Buciumi”*, în *Gazeta Sălajului*, an VIII, Zalău, 6 Februarie 1937, nr. 6, p. 2–3.
- Mândruț 1988 – S. Mândruț, *Considerații privind activitatea istoriografică despre Sălaj oglindită în paginile revistei „Acta Musei Porolissensis” (I/ 1977 – X/ 1986)*, în *ActaMP*, XII, 1988, p. 793–799;
- Mihu 2001 – E. Mihu, *Preocupări privind cartea veche românească*, în *Aurel Filimon – Consacrare și destin*, volum editat de Biblioteca Județeană Mureș și Fundația Culturală „Vasile Netea”, Târgu-Mureș, 2001, p. 94–111.
- Musca 1992 – E. Musca, *Muzeul din Zalău la 40 de ani*, *ActaMP*, XVI, 1992, p. 615–620.
- Muzeul la 65 de ani (1951–2016)*, Zalău, Editura Porolissum, 2016, p. 17–24.
- Oros 2002 – I. Oros, *Un nou manuscris al popii Ștefan din Vima – Mineiul de la Giorocuta, județul Satu-Mare*, în *Silvania*, serie nouă, anul I, nr. 3, sept. 2002, p. 56–61.
- Oros 2005 – I. M. Oros, *Considerații preliminare la un catalog cuprinzând cartea veche din colecțiile muzeului – exemplarele propuse pentru clasare în categoria „Tezaur”*, în *ActaMP*, XXVII, 2005, p. 533–558.
- Oros 2009 – I. M. Oros, *Addenda la o contribuție la Bibliografia Românească Veche – Ceasoslov (București, 1760), exemplarul unicat de la Zalău*, în *Cercetarea și perspectivele digitizării*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2009, p. 326–337.
- Oros 2009a – I. M. Oros, *Circulația cărții românești vechi în zonă*, în Corina Bejinariu (coord.), *Sate contemporane din România: deschideri spre Europa. Aplicație zonală – județul Sălaj*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2009, p. 169–175;

- Oros 2010 – I. M. Oros, *Dimensiuni ale culturii moderne în Țara Silvaniei (secolele XVII-XIX). Cărți și proprietari*, Cluj-Napoca, Editura Mega & Editura Porolissum, 2010, 553 p. (24 pl.)
- Oros 2011 – I. M. Oros, *Istoriografia cărții românești vechi din Transilvania. De la începuturi până la 1948*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2011, 146 p. (18 il.)
- Oros 2012 – I. M. Oros, *Cartea românească veche în viața cultural-spirituală a satului Meseșenii de Sus*, în *Cățul Românesc 800*, Asociația Fiilor Satului Meseșenii de Sus, Meseșenii de Sus, 2012, p. 22–44.
- Oros 2012a – I. M. Oros, *Literatură și orizont de lectură în Țara Silvaniei până la 1848*, în *Cartea tipărită la români. 500 de ani de la Liturghierul, Octoiul și Tetraevangheliarul lui Macarie*, București, BCUMF, 2012;
- Oros 2013 – I. M. Oros, *Considerații privind necesitatea înnoirii discursului istoriografic asupra cărții și lecturii. Glose la un... glosar*. în *Istoria cărții și bibliotecilor. Contribuții la un concept de actualitate*, Volum îngrijit de Agnes Erich et alii, Târgoviște, Editura Bibliotheca, 2013, p. 29–40.
- Oros 2014 – I. M. Oros, „Vămile” expertului sau „foto-amintiri” bibliofile cu niște cărți călătore, în *Carte, tipar și bibliotecă în epoca brâncovenească. Mentalități și programme culturale*, Pitești, Editura Tiparg, 2014;
- Oros 2015 – I. M. Oros, *Un mijloc de cercetare modernă în istoria cărții. Prelucrarea informatizată a însemnărilor. Cazul Țării Silvaniei (1624–1876)*, în *Biblioteca între tradiție și digitizare*, Amicala B&B, Pitești, 2015.
- Papiu 1930 – A. Papiu, *Un manuscris cu litere cirile de 195 ani (1735)*, în *Curierul Creștin*, Gherla, an XII, 15 ian. 1930, nr. 2, p. 15.
- Papiu 1935 – A. Papiu, *De prin cărți bătrâne. 1. Bobota – 2. Hurez*, în *Vestitorul*, anul XII, nr. 2, 15 ianuarie 1935, p. 14–15.
- Pop 1938 – D. Pop, *Mărturii strămoșești. Note paleografice pe margini de cărți bisericești sătmărene*, Satu Mare, Ed. Athenaeum, 1938.
- Pop 2013 – M. Pop, *Vasile Lucăcel (1926–1983) – ctitor al Muzeului Județean de Istorie și Artă – Zalău*, în *Caiete Silvane*, nr. 99, aprilie 2013, p. 25–27.
- Pop, Sabou 2002 – D. Pop, C. Sabou, *Un istoriograf sălăjean al lui Mihai Viteazul: Grațian C. Mărcuș*, în *ActaMP*, XXIV, 2002, p. 181–191.
- Popa 1976 – At. Popa, *Manuscrise românești vechi în Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca*, în *Biblioteca și Învățământul*, II, 1976, p. 879–907.
- Popa 2003 – M. Popa, *Preotul bănățean Emanoil Micu și biblioteca sa: un colecționar de carte din a doua jumătate a sec. al XIX-lea*, în *Annales Universitatis Apulensis. Series Philologica*, tom 1, 2003, pp. 11–21.
- Porumbăcean, Dulgău 2000 – C. Porumbăcean, B. Dulgău, *Oameni din Sătmar*, Satu Mare, Editura Solstițiu, 2000, p. 162.
- Roșu 1941 – T. L. Roșu, *Însemnări și inscripții bihorene*, vol. I, Beiuș, 1941.
- Stanca 1942 – S. Stanca, *Colportajul vechilor cărți bisericești*, în *Revista Teologică*, an XXXII (1942), nr. 11–12, p. 491–495.
- Stanca 1935 – S. Stanca, *Cărți călătore*, în *Revista Teologică*, an XXV, 1935, nr. 1–2, p. 19–23;
- Velculescu, Stănculescu 2007 – C. Velculescu, I. Stănculescu, *Chemare la colaborare pentru „Enciclopedia literaturii române vechi”*, în *ActaMP*, XXVIII-XXIX, 2007, pp. 504–526.

LISTA ILUSTRĂȚILOR / LISTE DES ILLUSTRATIONS

- Anexa I Tabel – mărimea secțiunii *Carte veche* în raport cu nr. total de pagini pe volum / Tableau – la taille de la section *Carte veche* par rapport au numéro total des pages d’un volume
- Pl. I Fig. nr. 1 Evoluția istoriografiei românești asupra scrisului, cărții, tiparului și bibliotecilor, după BIR, în perioada 1944–1994 / L’évolution de l’historiographie roumaine sur l’écriture, l’impression de livres et de bibliothèques après BIR pendant 1944 à 1994
- Fig. 2 Prezența secțiunii „Muzeologie, carte veche românească, istoria culturii, personalități sălăjene” în *Acta Musei Porolissensis* vol. I-XIII (1977–1989). Numărul de articole
- Pl. II Fig. 1 Lucrările Simpozionului internațional „Cartea. România. Europa”, edițiile a 3-a și a 4-a, 2010–2011, cu volumele în casetă / La présence de la section „Muséologie, vieux livre roumain, histoire culturelle, des personnalités” de Sălaj, dans l’*Acta Musei Porolissensis*, tomes I-XIII (1977–1989). Total des articles
- Fig. 2 Frecvența articolelor despre cartea veche (românească și străină) apărute în *ActaMP* și în alte publicații (1990–2015) / La fréquence des articles sur les anciens livres (roumains et étrangers) apparus dans l’*ActaMP* et dans les ailleurs publications (1990–2015)
- Pl. III Fig. 1 Mărimea secțiunii *Carte veche* în raport cu nr. total de pagini al volumului (*ActaMP* I-XIII) / La taille de la section *Carte veche* par rapport au numéro total des pages du volume (*ActaMP* I-XIII)
- Fig. 2 Mărimea secțiunii *Carte veche* în raport cu nr. total de pagini al volumului (*ActaMP* XIV-XXXVI) / La taille de la section *Carte veche* par rapport au numéro total des pages du volume (*ActaMP* XIV-XXXVI).

Pl. IV Fig. 1a – b *Ceasoslov* (București, 1760). Foaia de titlu *retro* și *verso* (inedită) / La feuille de titre *retro* et *verso* (inedite)
Fig. 2 a – b *Ceasoslov* (București, 1760). „Începutul evangheliei” (inedită) și coperta cu *supralibros* / „Le début de l'évangile”
(inedite) et la reliure avec *supralibros*.

ABREVIERI

ActaMP – *Acta Mvsei Porolissensis*

AN-SJ Sălaj – Arhivele Naționale – Serviciul Județean Sălaj

BIR – *Bibliografia Istorică a României*

CIMEC – Centrul de Informatică, Memorie și Sinteză Culturală

CRV – Carte românească veche

CSV – Carte străină veche

F AE – Fișă analitică de evidență

MJIA Zalău – Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău

PCN – Patrimoniul Cultural Național

ANEXA I

Proporția secțiunii „Carte veche” în raport cu nr. total pagini/volum

ActaMP	Nr. pag./	vol. Nr. pag./	Procentaj %	Obs.
		secțiune		
I	606	84	13.86	format B5
II	661	106	16.13	
III	604*	-	0	
IV	871	150	17.22	
V	835	122	14.61	
VI	524	164	31.29	
VII	771	128	16.60	
VIII	858	156	18.18	
IX	830	142	17.10	
X	815	162	19.87	
XI	794	212	26.70	
XII	934	144	15.41	
XIII	1178*	-	0	
XIV-XV	647	88	13.60	
XVI	634	72	11.35	
XVII	476	76	15.96	
XVIII	612	106	17.32	
XIX	590	90	15.25	
XX	676	100	14.79	
XXI	984*	-	0	
XXII	684	454	63.45	
XXIII/1	705*	-	0	
XXIII/2	834	174	20.86	
XXIV	764	94	13.30	
XXV	756	51	6.74	
XXVI	582*	-	0	
XXVII	876	128	14.61	
XXVIII-				
XXIX	534	106	19.85	
XXX	754*	-	0	
XXXI-				
XXXII	431	72	16.70	format A4
XXXIII	348*	-	0	
XXXIV	458	37	8.07	
XXXV	356*	-	0	
XXXVI	674	52	7.71	
TOTAL	18145+	3350	18,46%	
	<u>5511*</u>			
	23656		14,01%	

Notă: Cifrele notate cu steluță reprezintă nr. total de pagini la volumele dedicate exclusiv arheologiei

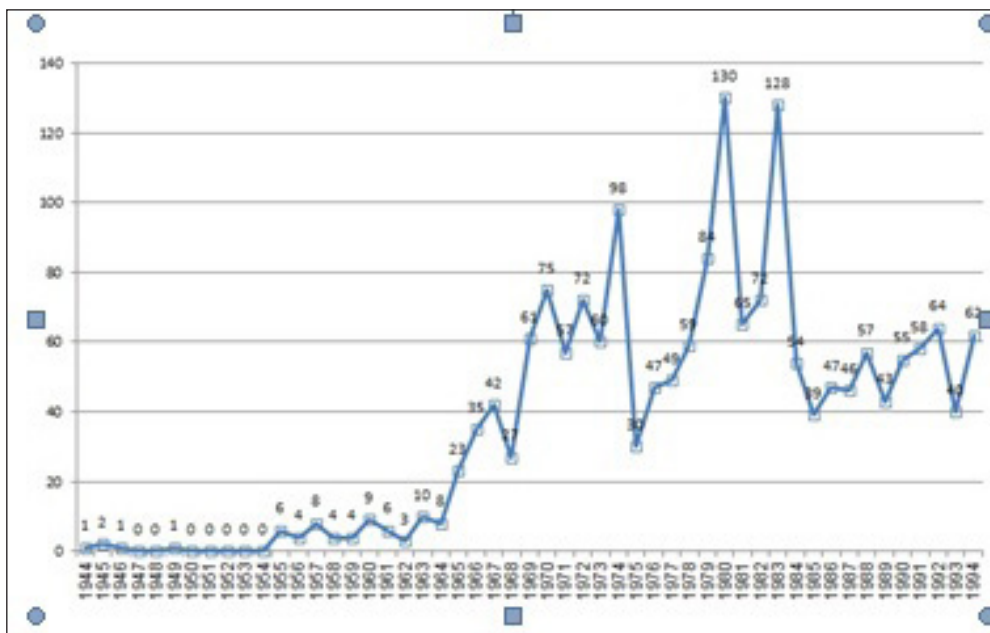

Fig. nr. 1 Evoluția istoriografiei românești asupra scrisului, cărții, tiparului și bibliotecilor, după BIR, în perioada 1944–1994

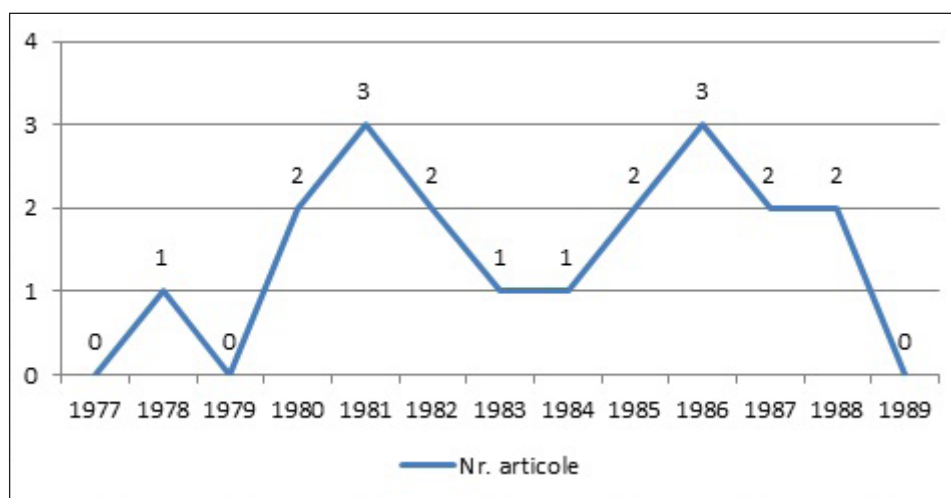

Fig. 2 Prezența secțiunii „Muzeologie, carte veche românească, istoria culturii, personalități sălăjene” în Acta Musei Porolissensis vol. I-XIII (1977–1989). Numărul de articole

Fig. 1 Lucrările Simpozionului internațional „Cartea. România. Europa”, edițiile a 3-a și a 4-a, 2010–2011, cu volumele în casetă

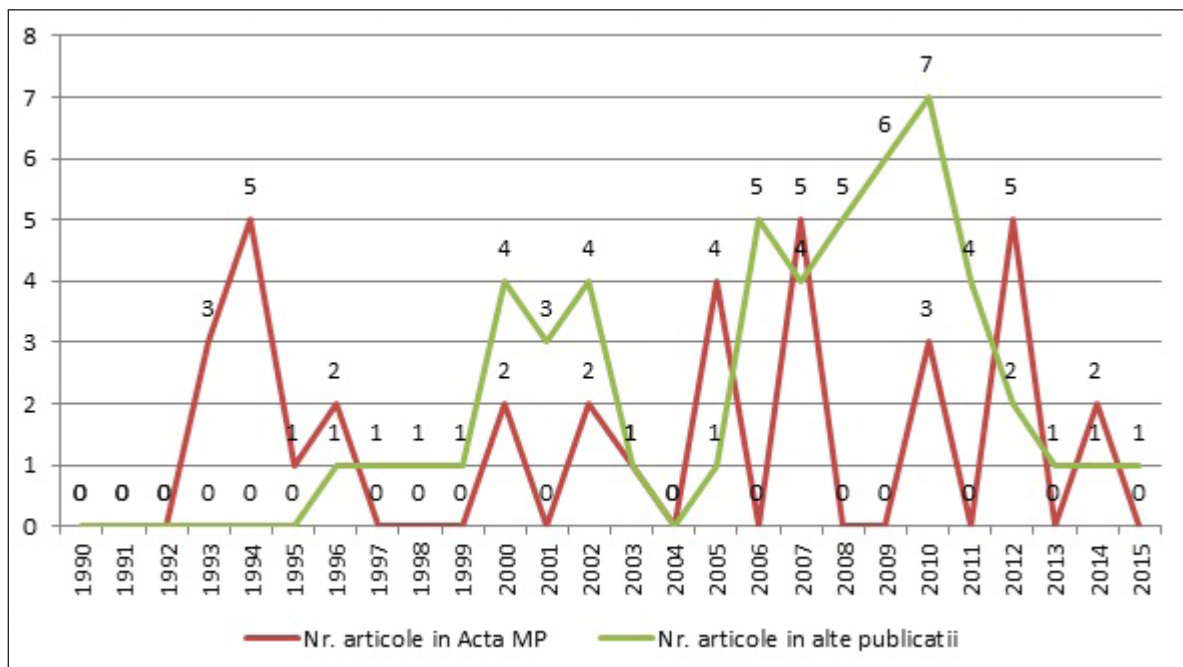

Fig. 2 Frecvența articolelor despre cartea veche (R+S) apărute în ActaMP și în alte publicații (1990–2015)

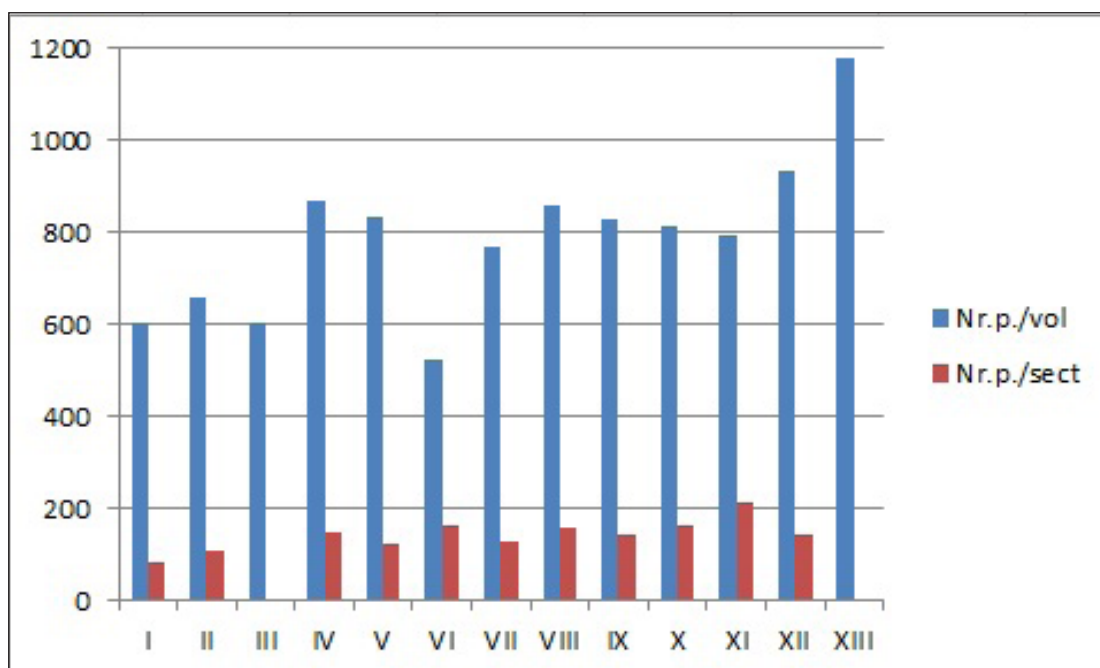

Fig. 1 Mărimea secțiunii Carte veche în raport cu nr. total de pagini al vol. I-XIII

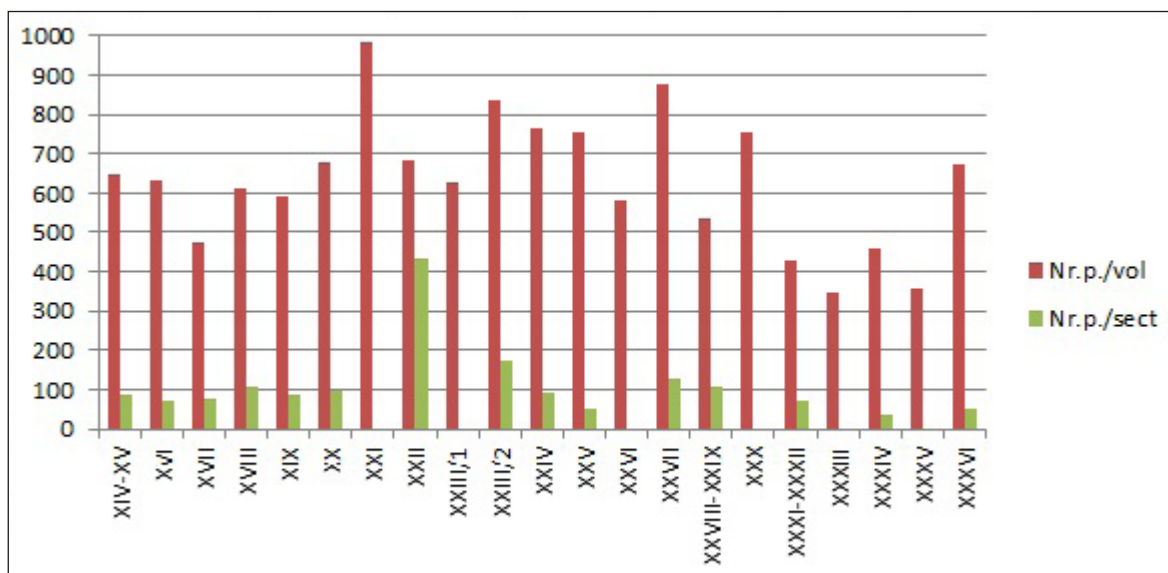

Fig. 2 Mărimea secțiunii Carte veche în raport cu nr. total de pagini al vol. XIV-XXXVI

PLANȘA III

